

Citation:

J.D. Meerwaldt, Levensbericht W.E.J. Kuiper, in:
Jaarboek, 1952-1953, Amsterdam, pp. 327-333

WOLTER EVERARD JOHAN KUIPER

(22 Februari 1883—11 Februari 1951)

HERDENKING

VAN

WOLTER EVERARD JOHAN KUIPER

(22 Februari 1883—11 Februari 1951)

Als Wolter E. J. Kuiper voor het eerst in de kring van onze nadere belangstelling treedt, is hij de Amsterdamse doctorandus in de klassieke letteren, die in 1909 bij zijn vader, prof. K. Kuiper, promoveert op een dissertatie *De Lysidis dialogi origine, tempore, consilio*. Het is verdienstelijk werk. Naast enkele nieuwe en afdoende argumenten voor de echtheid als geschrift van Plato noemt men in vakkringen als positief gewin de datering op taalstatistische gronden dicht in de nabijheid van het Symposion; zij het dat een plaatsing daarna, en als rechtvaardiging, weinig ingang vindt. Enige jaren later — Kuiper is thans gehuwd man en leraar in Hilversum — verschijnt een tweede publicatie. Zij beweegt zich in dezelfde sfeer als die van het proefschrift; het is een studie over de Eros-gedachte bij Plato en Xenophon en het mogelijk verband bij beide met Antisthenes, Plato's antagonist.

De droom van de vader, dat zijn zoon eens een *vir Platonicus* zou worden, lijkt op weg in vervulling te gaan. Maar dan breekt de lijn opeens af. Verdere opstellen — goeddeels na 1919, het jaar van benoeming tot conrector in Den Bosch — bepalen zich geheel tot het literair-aesthetische, in het bijzonder de verhouding tot de Oudheid naar motieven, vormgeving en levensgevoel bij enige 19e-eeuwse schrijvers: Leconte de Lisle, Samain, Couperus. Deze opstellen, en vooral het laatst-bedoelde, leren ons Kuiper behalve als kundig vakman ook kennen als een zeer begaafd stylist en fijn

aanvoelend criticus. Het is wat dit laatste betreft niet zonder betekenis, dat een Couperus hem schrijft, in lange tijd geen artikel te hebben gelezen, noch over een ander schrijver, noch over zichzelf, dat hem zo trof door de gewetensvolle aandacht voor het beoordeelde werk en de bezonken belezenheid. Er ontwikkelt zich een correspondentie; als een klein *omen* doet daarbij aan het postscriptum, „of het in de aanhef ook „Hooggeleerde” had moeten luiden”. — Als tot deze zelfde erudiet-literaire periode behorend mag hier ook vermeld worden het knap-geschreven boekje over *Griekse Lyriek*, dat eerst later zal uitgegeven worden. De eigen bijdragen onder de vertaalde gedichten behoren wel tot het allerbeste dat het werkje bevat en hebben hun zelfstandige waarde, ook als Nederlandse poëzie.

In het jaar 1922 komt in Amsterdam door het overlijden van prof. K. Kuiper de leerstoel voor het Grieks open. De jonge Kuiper — men heeft de belofte in hem herkend — wordt benoemd tot zijn opvolger. Met een rede over *Literaire kritiek bij de Grieken* aanvaardt hij voorjaar '23 het ambt van hoogleraar. Wie in welke betrekking ook hem nader heeft gestaan zal weinig kunnen noemen, dat zo kenmerkend in Kuiper was als scrupuleuse plichtsbetrachting en volledige afwezigheid van zelfoverschatting. Te natuurlijker, dat in de eerstvolgende zes jaar zich alles concentreert op voorbereiding voor de colleges. Hij die intussen maar een ogenblik gedacht mocht hebben dat eerbied voor hard, wetenschappelijk grondwerk zich niet dan geforceerd zou laten verbinden met een zo sterk kunstzinnige aanleg, hij zou zich ten zeerste hebben vergist. Daar was niets in Kuiper van de artiest tussen aanhalingstekens. Het *dulcia non meruit, qui non gustavit amara* had zijn kenspreuk kunnen zijn, zo hij niet zelf de eerste ware geweest om te ontkennen dat strenge vakbeoefening een *amarum* was. In het oordeel van leerlingen over zijn qualiteiten als docent vond men dit weerspiegeld. De opmerking kon zelfs gehoord worden dat hij wat schools was en te weinig „los-kwam” op zijn colleges. Maar daarnaast stond grote appreciatie, in het bijzonder voor zijn spontane behartiging van ieders persoonlijk studiebelang. Het

hoogst steeg deze waardering, als men eenmaal aan het maken van een dissertatie toe was; een van zijn meest begaafde leerlingen schrijft, in hem daarbij de „de ideale Mentor” te hebben gevonden.

De spaarzame publicaties uit de bewuste zes jaar *stage* mogen hier genoemd worden om hun vooruitwijzende aard. Enerzijds toch ingenieuze voorstellen ter suppletie van een Bacchylides-papyrus: dezelfde vindingrijkheid zal later ten goede komen aan de gehavende teksten vooral van Menander. Daarnaast een opstel *De Euripidis Helena*, handelend over wat heten mag de ondeugende trekken achter het tragisch masker van dit stuk. Vooruitwijzend vooral dit. Twee jaar later zal een gedurende twaalf jaren vrijwel ononderbroken stroom inzetten van ten dele zeer omvangrijke studiën, in boekvorm als anderszins, over het *Burgerlijk Blijspel* der Oudheid. Zij zullen tezamen in engere zin het levenswerk van Kuiper vormen en alom zijn naam vestigen als een der eminentste kenners op dit gebied.

Bij een achteraf overzien van deze zwenkingen in de richting van Kuipers voorkeur sedert zijn studententijd dringt zich onwillekeurig de herinnering op aan de markante figuur van zijn vereerde vader. Wat bij Koenraad Kuiper overheerst had, was een natuurlijke drang naar het hooggestemde, naar de tragedie, naar Plato. Zijn gehele Victoriaanse persoonlijkheid droeg de stempel van een zekere sierlijke deftigheid: niets zo typerend voor hemzelf als zijn geliefd *urbane*: hoofsheid en geestigheid beide ineen. Bij de zoon was het goddeels anders. Bij hem ging de trek van het hart steeds meer naar het eenvoudig- en algemeen-menselijke, naar de sfeer van een Theophrastus — hoe springlevend vertaalde hij deze — en van Menander, diens leerling. Aan hemzelf ook was alles eenvoudig; rustiek als men wil, maar daarin dan een distinctie — een oudleerling zegt het vrijwel aldus — die ook een das als een touwtje verdroeg. En het nu eenmaal Kuiperiaans esprit in een humor zo stil bij de neus weg, dat hij dood-droog kon zijn in het brillante; het meest winnend daarbij de gave van zelf-ironie op zijn tijd.

„’t Zijn allen”, zo Kuiper zelf ergens over de Menander-figuren, „maar doodgewone mensen”. We zouden geen Nederlander moeten

zijn om niet te weten, hoe dit tevens kan inhouden een geheel eigen rijkdom en fijnheid van schakeringen, van diepte ook soms in het menslijke naar zijn meest zinvolle betekenis. Als er op literair gebied één vereiste is voor wetenschappelijkheid die onmisbaar mag heten, en die Kuiper ten volle bezat, dan is het die van een aan logisch-denken gepaard gevoels-begrip. Hoe geldt die onmisbaarheid niet daar, waar het gaan zal om de eerste blijf-schrijver die voor vaste typen individuen bracht, niet alleen met eigen trekken, maar ook met eigen groei en ontwikkeling, soms ommekeer in de school van het leven. Of, waar het later zal gelden de mogelijkheid, om onder de Romeinse overschildering, koddig bij Plautus, judicious bij Terentius, zo de eenheid van toon als de locale toets te herkennen van het verloren Griekse origineel.

De eerste reeks bijdragen, sedert '29, bepaalt zich zoals aangeduid tot Menander zelf. Het zijn deels diep indringende beschouwingen over bijzondere scènes en karakters in de verschillende stukken, deels en in verband daarmee van tekst-restitutie. Een volledige uitgave met commentaar krijgt *Het Scheidsgerecht*. Achteraf beschouwd laat zich dit alles intussen zien als voor- oefening. Het probleem toch dat weldra alle aandacht in beslag zal nemen is de vraag, met welke middelen en kansen zich de poging laat wagen om uit de Latijnse als zodanig bekende „bewerkingen” een beeld van het Griekse oorspronkelijk te voorschijn te roepen. Het resultaat van een ongeveer driejarige bezigheid hiermee vindt men neergelegd in het in 1936 aan deze Akademie aangeboden en door haar uitgegeven *Griekse originelen en Latijnse navolgingen. Zes komedies van Menander bij Terentius en Plautus*. — Partiële pogingen in dezelfde richting waren ook vroeger al vaak gedaan, een zo het geheel omvattende en daarbij ook voor geen détail uit de weg gaande onderneming was echter iets volkomen nieuws. De reactie door dit „Menander hersteld” bij vakgenoten gewekt, heeft overal als grondtoon die van een groot respect voor materie-beheersing en scherpte van observatie en van bewondering voor de herschepende verbeelding die hier aan den dag treedt. Post, recensent in de *American Journal*, verklaart het nodig voor ieder die

zich bezighoudt met de Nieuwe Comedie en die vooralsnog geen Nederlands kan lezen „to make shift to do so” wegens dit werk; een Marouzeau aarzelt niet te spreken van „la maîtrise de Kuiper”. De bedenkingen ontbreken daarbij echter niet, noch bij de genoemde beoordelaars, noch ook elders. Men stoot zich aan een teöver aan geconstateerde inconsequenties, aan een disproportie tussen broosheid van aanwijzingen en soliditeits-aspect van de opgetrokken bouw, aan een zekere graagte ook wel in het speuren van een weg-gewerkt — immers voor de Romeinen incestueus — huwelijk tussen halfbroer en -zuster op het eind. Genoemde bedenkingen, voor de een meer hier, voor de ander daar, en in graad variant, zijn stellig niet ongegrond. Zij vragen echter om een restrictie. Bij deze pogingen om als uit flitsen en rimpels het gebroken spiegelbeeld te herstellen van de oeverkant, zijn in feite niet alleen die gevallen van waarde, waarin het gewonnen beeld in hoofdtrekken overtuigt als juist. Er is ook elders iets als een *exemplaire* betekenis. Met adaptatie van een Griekse zegswijs zou deze formule hier kunnen gelden: indien dan ook veel niet τὰ τοῦ Μεγάλου, dan toch in alles Μεγαλοκωσ.

De rusteloze werkzaamheid door Kuiper op het als 't ware zijn domein geworden gebied aan den dag gelegd resulteert enkele jaren later in een viertal reconstructies van andere Griekse auteurs, uit Plautus in de twee deeltjes *Attische familie-komedies*, uit Terentius in *Two comedies of Apollodorus*. Leidende principes zou men hier willen noemen een sterk besef van Attische eerbied voor structuur, en zoals de schrijver het zelf ergens zegt „van de logica van de humor en de humor in de logica”. De bekroning brengt in 1940 een monografie in het Engels over Plautus' *Aulularia*, deze begeleid door een Nederlands opstel over Hoofts inzichtrijke correcties in zijn *Warenar*. Evenals vroeger mengen zich ook thans erkenning van grote verdiensten en scepsis bij de beoordelaars. Wie echter niet behoort tot de iedere poging ook maar op dit terrein afwijzende voorstanders van een „luminous agnosticism”, zal het eens moeten zijn dat Kuiper het steeds weer in allerlei opzicht verder brengt dan zijn voorgangers. Het is zoals de voortreffelijke

Süsz het schrijft naar aanleiding van de *Aulularia*-bewerking: „In het opsporen van Plautinische „tegenstrijdigheden” wordt hij door niemand overtroffen; zeer zeker echter door niemand ook maar bij benadering geëvenaard (auch nur annähernd erreicht) in de dramaturgische verbeelding, waarmee hij ook schimmige figuren in het heldere licht van de handeling weet te trekken”. Woorden temeer waard geciteerd te worden, daar de schrijver ook zelf werkzaam is geweest op dit gebied.

Het jaar '40 — het is hetzelfde waarin Kuiper lid werd van de Koninklijke Akademie — vormt in meer dan een opzicht een grens en een keerpunt. Bij de voor allen gelijksoortige noden brengen de nu volgende jaren, naast huiselijk leed dat hier alleen genoemd mag worden, een beproeving van geheel persoonlijke aard. Een ondanks operatie toenemend glaucoom verengt allengs het gezichtsveld, bij het lezen wordt het overzicht over de bladzijde steeds moeilijker. Voor het oog van de buitenwereld is hier nauwelijks een ander gevolg dan het opgeven van zekere bestuursfuncties; maar voor het eigen werk dringt zich de noodzaak op van een sterke beperking. Niet wat studie en werken als zodanig betreft: deze vervulling van een levensbehoefte is Kuiper tot het einde toe vergund geweest. Maar het speurend-vergaren en vergelijken gaat ondoenlijk worden; het overzicht moet komen te liggen op wat daarbinnen aanwezig is. Achtereenvolgens verschijnen als altijd suggestief geschreven bijdragen in verschillende verzamelwerken, literair-historisch, fabelkundig, legendarisch ook. Een tweedelige keur uit Griekse poëzie en proza komt in manuscript althans gereed; als ander daarnaast nagelaten werk van Kuiper zal zijn uitgegeven, zal Nederland bovendien zijn eerste evenwaardige weergave rijk zijn van het stijlkritische *Περὶ ὕψους*.

Dat het bovenal thans de oude zanger van Chios is die hem tot zich trekt, van alle Grieken de ene die het gehele leven omspant, het is niet zonder zin. Een schets *De dichter Homerus* en een meesterlijke geschiedenis van het Homerus-vertalen in Nederland zijn voorafgegaan; in '48 ziet als eerste deel van de daareven genoemde anthologie een keur uit de boeken van Ilias en Odyssee het licht.

Men zoekt naar een korte karakteristiek; het zou deze kunnen zijn. Deze transpositie geeft temidden van alle andere de hexameter in het meest eigentlids rythme; zij spreekt het meest van alle onmiddellijk aan als verhalend; zij geeft aan wat in ons stereotiep dreigde te worden telkens een nieuwe glans door dichterlijke vinding.

Het was Kuipers hoop geweest, eenmaal ook het resterende te kunnen geven; het is anders gekomen en onverwacht; voor wie alles bedenkt is het beter zo geweest. Voor hen, die het voorrecht hebben gehad hem meer dan eens zelf uit zijn in wording zijnde Homerus te horen voorlezen, zal dit het beeld blijven dat zij het liefst bewaren: de lezer rustig en altijd ingehouden; het mooie — en indien ergens aanwezig, het dramatische — zorgde voor zichzelf. Het is het beeld van Wolter Kuiper de kunstenaar-geleerde; het is daarin tevens het beeld van de mens.

J. D. MEERWALDT